

بررسی نقش مؤلفه های سرمایه روانشناختی در پیش بینی کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان مهديه باقري، معصومه آهني، سميه اردوني، نرجس خوش اقبال، فاطمه حسيني

چکیده

سازمان سلامت جهانی به دلیل اهمیت کیفیت زندگی کودکان و نوجوانان در مدرسه، موضوع کیفیت زندگی در مدرسه را مطرح کرده است. در نتیجه شناسایی عوامل مرتبط با کیفیت زندگی دانش آموزان دارای اهمیت بسیار زیادی است. روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان دختر پایه دهم متوسطه منطقه یک شهر تهران در سال تحصیلی 1401-1400 بودند، که 100 نفر واجد شرایط که داوطلب مشارکت در پژوهش بودند، به روش نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند؛ و پرسشنامه سرمایه روان شناختی و همکاران (2007) و پرسشنامه کیفیت زندگی تحصیلی اینلی و بورک (1999) پاسخ دادند. جهت تحلیل داده های از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به کمک نرم افزار SPSS نسخه 22 استفاده شد. نتایج نشان داد همبستگی معنی داری بین سرمایه روانشناختی با کیفیت زندگی تحصیلی وجود داشت و ابعاد سرمایه روانشناختی توانایی پیش بینی کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان را داشتند.

کلمات کلیدی: سرمایه روانشناختی، کیفیت زندگی تحصیلی، دانش آموزان.

1- مقدمه

مدرسه محیطی برای یادگیری و تربیت است و بخش مهمی از زندگی دانش آموزان در آنجا سپری می‌شود در واقع در تمام کشورها تحصیل با تغییرات جزئی در برخی کشورها از ۶ تا ۱۷ سالگی اجباری می‌شود و تقریباً نیمی از ساعات بیداری بچه‌ها در مدرسه می‌گذرد؛ بنابراین مدرسه نه تنها یک فضای زندگی بلکه یک جزء مهم از زندگی برای آن‌ها است. لذا یکی از مسائلی که در زندگی کودکان و نوجوانان تأثیر به‌سزایی دارد کیفیت زندگی است (گراوند و همکاران، ۱۴۰۰). سازمان بهداشت جهانی به دلیل اهمیت کیفیت زندگی کودکان و نوجوانان در مدرسه اخیراً نیاز کشورها به ارتقا و بهبود با رفتار مدرسه و افزایش بهداشت دانش آموزان را در قالب کیفیت زندگی در مدرسه/کیفیت زندگی تحصیلی^۱ مطرح ساخته است (صانعی و رئیس‌یون، ۱۳۹۹). تانگن^۲ (۲۰۰۹) مفهوم بنیادی کیفیت زندگی در مدرسه را بر اساس تجربه‌های دانش آموزان و دیدگاه‌های مرتبط با مدرسه گسترش داد. از دید تانگن کیفیت زندگی در مدرسه بر اساس تجربه و ادراک دانش آموزان بروز می‌کند و با توجه به درک و تجربه متفاوت هر دانش‌آموز نمی‌توان تعریف واحدی برای آن در نظر گرفت کیفیت زندگی در مدرسه سازهای است که به‌عنوان بهزیستی و رضایت کلی دانش آموزان از تجارب مثبت و منفی کسب‌شده در مدرسه تعریف‌شده است (کارشکی و همکاران، ۱۳۹۳). این تجارب مثبت و منفی سازنده ادراک کلی دانش‌آموز از میزان، رفاه بهزیستی و رضایت کلی وی از زندگی درون مدرسه‌ای است و بیانگر سطح رضایت از زندگی روزانه او در مدرسه است (نیکویه و ربیعی نژاد، ۱۳۹۸). کیفیت زندگی در مدرسه مفهومی است که بر جنبه‌های رسمی و غیررسمی مدرسه تأثیر می‌گذارد و تحت تأثیر اجتماع تجارب افراد و روابط با همسالان قرار دارد (موچین موک^۳، ۲۰۰۲).

با توجه به نقش تعیین‌کننده بهبود کیفیت زندگی در زندگی تحصیلی یافتن عوامل مستعد کننده و زمینه‌ساز این مفهوم ضروری هست. یکی از این مؤلفه‌هایی که امروزه تحت تأثیر گسترش پارادایم روانشناسی مثبت نگر بسیار مورد توجه قرار گرفته سرمایه روانشناختی است، سرمایه روان‌شناختی^۴ نیز مفهومی جدید محسوب می‌شود که توسط لوتانز معرفی شده و برگرفته از رفتار سازمانی مثبت‌گرا است و یک حالت روان‌شناسی مثبت و رویکرد واقع‌گرا و انعطاف‌پذیر نسبت به زندگی است که از چهار مؤلفه شامل: امید، خوش‌بینی، تاب‌آوری و خودکارآمدی است. هر کدام از این سازه‌ها به‌عنوان یک ظرفیت روانشناسی مثبت در نظر گرفته می‌شوند (لوتانز، یوسف و اولیوه، ۲۰۰۷). خودکارآمدی به انجام کوشش‌های لازم برای دستیابی به موفقیت در تکالیف چالش‌برانگیز گفته می‌شود؛ خوش‌بینی به‌کارگیری اسناد مثبت برای موفقیت در زمان حال و آینده هست؛ امید نیز شامل استقامت در رسیدن به اهداف و هدایت مسیرها به سمت اهداف و درنهایت تاب‌آوری شامل ظرفیت افراد برای سالم ماندن و مقاومت در شرایط سخت و پرخطر هست که فرد نه تنها بر آن شرایط دشوار فائق آید بلکه طی آن و با وجود آن قوی‌تر نیز می‌گردد (شارما^۵، ۲۰۱۵).

مدرسه یکی از محیط‌های مهم تعلیم و تربیت است که هر فردی بخش قابل توجهی از عصر خود را در آن صرف می‌کند نقش مدارس صرفاً ارتقاء و بهبود بخشیدن به پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نیست بلکه در حقیقت نقش مهم‌تر آن‌ها توجه به ابعاد مختلف جسمی هیجانی و اجتماعی دانش آموزان هست که این امر خود مستلزم کیفیت بالای مدرسه در ابعاد متعدد نظیر روابط مؤثر با همسالان و معلمان بهداشت روانی و جسمانی ایجاد فرصت مناسب برای پیشرفت تحصیلی و یادگیری و پیشرفت ایجاد عواطف و هیجانات مثبت و خوشایند و روابط منسجم و کارآمد با افراد حاضر در مدرسه هست (صالحی، ۱۳۹۹). از این رو با توجه به نقش کیفیت زندگی تحصیلی در مطالعه حاضر تلاش می‌شود تا به بررسی نقش مؤلفه‌های سرمایه روانشناختی در پیش‌بینی کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان بپردازد و به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا مؤلفه‌های سرمایه روانشناختی در پیش‌بینی کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان نقش دارند؟

2- روش‌شناسی

1. Quality of Life in School

2. Tangen

3. Mo Ching Mok

4. psychological capital (PsyCap)

5. Luthans, Youssef & Avolio

6. Sharma

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان دختر پایه دهم متوسطه منطقه یک شهر تهران در سال تحصیلی 1401-1400 بودند که 100 نفر واجد شرایط که داوطلب مشارکت در پژوهش بودند، به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ملاک ورود شامل دختر بودن، قرار داشتن در پایه دهم، داشتن رضایت آگاهانه و برخورداری از سلامت روان بر اساس پرونده سلامت بود، ملاک خروج شامل عدم تمایل به همکاری در پژوهش و مخدوش ناقص بودن پرسش‌نامه‌ها بود. ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسش‌نامه‌های زیر بودند:

پرسشنامه سرمایه روان‌شناختی

این پرسشنامه توسط لوتانز و همکاران (2007) به منظور اندازه‌گیری سرمایه روان‌شناختی کارکنان طراحی شده است و چهار مؤلفه خودکارآمدی، امیدواری، خوش‌بینی و انعطاف‌پذیری (تاب‌آوری) را اندازه‌گیری می‌کند. این پرسشنامه شامل 24 سؤال در طیف لیکرت شش‌درجه‌ای است (از 1 کاملاً مخالفم تا 6 کاملاً موافقم). همچنین سؤالات 13، 20 و 23 به شکل معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. پژوهش‌های متعددی تاکنون با استفاده از پرسشنامه سرمایه روان‌شناختی لوتانز و همکاران صورت گرفته است. در یک بررسی مروری داوکینز، مارتین، اسکات و سندرسون⁷ (2013) روی پژوهش‌های مختلف نشان داد که در مجموع پایایی بسیار بالایی در پژوهش‌های مختلف برای پرسشنامه سرمایه روان‌شناختی گزارش شده است. علیپور، اعراب شیبانی، آخوندی و صرامی فروشانی (1393) در کشور، این پرسشنامه را هنجاریابی کرده و پایایی آن را 0/85 گزارش کرده‌اند. در این پژوهش پایایی کل سرمایه روان‌شناختی با استفاده از آلفای کرونباخ 0/90 به دست آمد. همچنین، روایی پرسشنامه از روش تحلیل عاملی بر روی نمونه 217 نفری از جامعه مشابه تأیید شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد کلیه بارهای عاملی مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی در حد قابل قبولی (0/3) بودند.

پرسشنامه کیفیت زندگی تحصیلی

این پرسشنامه 39 سؤال را اینلی و بورک⁸ (1999) ساختند که 7 بعد رضایت عمومی (سؤالات 1، 8، 11، 17، 21، 33)؛ عواطف منفی (سؤالات 5، 14، 18، 28، 37)؛ رابطه با معلم (سؤالات 9، 12، 15، 25، 31، 39)؛ فرصت (سؤالات 9، 12، 15، 25، 31، 39)؛ پیشرفت (سؤالات 4، 7، 16، 26)؛ ماجراجویی (10، 13، 23، 27، 32) و انسجام اجتماعی (3، 6، 20، 24، 29، 30، 35، 36) را بر روی یک مقیاس چهار درجه‌ای لیکرت از 1 (کاملاً مخالفم) تا 4 (کاملاً موافقم) می‌سنجد. در پژوهش سلطانی شال و همکاران (1390) روایی همگرایی پرسشنامه کیفیت زندگی در مدرسه با بررسی همبستگی آن با پرسشنامه‌های خودکارآمدی عمومی و مقیاس سازگاری نوجوانان محاسبه و تأیید شده است و روایی محتوایی آن را استادان صاحب‌نظر تأیید کرده‌اند. همچنین پایایی پرسشنامه یا قابلیت اعتماد آن با استفاده از روش اندازه‌گیری آلفای کرونباخ محاسبه شده که 0/85 گزارش شده است.

روش اجرای پژوهش بدین‌صورت بود که نحوه اجرای پژوهش به این صورت بود که پس از هماهنگی با آموزش و پرورش و بیان اهداف و اهمیت پژوهش برای مدیران، سپس به کلاس‌های درس مراجعه و پرسشنامه‌ها توسط دانش‌آموزان کلاس‌های نمونه‌گیری شده تکمیل شد. لازم به ذکر است که برای مدیران مدارس و دانش‌آموزان هدف و اهمیت پژوهش، اصل رازداری و محرمانه ماندن اطلاعات شخصی و انجام تحلیل به صورت کلی بیان شد. جهت تحلیل داده‌های از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به کمک نرم افزار SPSS نسخه 22 استفاده شد.

3- یافته‌ها

در جدول 1. میانگین، انحراف معیار و ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش برای کل شرکت‌کنندگان گزارش شده است.

جدول 1. میانگین، انحراف معیار و ضرایب همبستگی مربوط به متغیرهای پژوهش برای کل شرکت‌کنندگان

متغیر	میانگین	انحراف معیار	سرمایه روان‌شناختی	موفقیت تحصیلی
سرمایه روان‌شناختی	58/42	1/35	1	
کیفیت زندگی تحصیلی	84/97	2/34	0/41	1

جدول 2. تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی کیفیت زندگی تحصیلی

متغیر	ضریب	t	R	R ²	F	سطح معنی داری	ضریب تحمل	تورم واریانس	آماره دوربین واتسون
رگرسیون									

7. Dawkins, Martin, Scott & Sanderson

8. Ainley & Bourke

1/76	1/38	0/43	0/000	34/65	0/176	0/42	21/32	0/435	سرمایه روانشناختی
------	------	------	-------	-------	-------	------	-------	-------	-------------------

بر اساس نتایج جدول 2. ابعاد سرمایه روانشناختی (خودکارآمدی، خوش بینی، امید و تاب آوری) توانایی پیش بینی کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان را داشتند.

4- نتیجه گیری

سازمان سلامت جهانی به دلیل اهمیت کیفیت زندگی کودکان و نوجوانان در مدرسه، موضوع کیفیت زندگی در مدرسه را مطرح کرده است. در نتیجه شناسایی عوامل مرتبط با کیفیت زندگی دانش آموزان دارای اهمیت بسیار زیادی است. نتایج نشان داد همبستگی معنی داری بین سرمایه روانشناختی با کیفیت زندگی تحصیلی وجود داشت و ابعاد سرمایه روانشناختی توانایی پیش بینی کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان را داشتند. به عبارتی دیگر می توان گفت که با افزایش سرمایه های روانشناختی، کیفیت زندگی تحصیلی دانش آموزان افزایش می یابد. یافته فوق با نتایج مطالعات پیشین در این زمینه همسو است. به عنوان مثال مطالعه تیموریان و همکاران (1400) نشان دهنده رابطه مثبت و معنادار بین سرمایه روان شناختی و ابعاد کیفیت زندگی کاری بود. پژوهش مخلوق و همکاران (1398) نشان داد بین سرمایه ی روان شناختی مدیران با کیفیت زندگی پرستاران رابطه ی مثبت و معنی داری وجود دارد. همچنین مطالعه گراوند و همکاران (1400) نشان داد رابطه بین کل مقیاس سرمایه روان شناختی و خرده مؤلفه امیدواری با کیفیت زندگی مدرسه در بین دانش آموزان مدارس عادی، قوی تر از مدارس تیزهوش است. در تبیین یافته فوق می توان گفت سرمایه روان شناختی یک صفت خاص از ویژگی ها و خصوصیات افراد است که به ظهور رساندن منابع مثبت و استعدادها را ارتقا می بخشد. این سازه، از افراد در برخورد مؤثر با زندگی روزمره پشتیبانی می کند تا فعالانه عمل کنند، به امکاناتشان اعتماد کنند و بدون اینکه از مشکلات سخت دل سرد شوند به سناریوهای آینده مثبت نگاه کنند (سانتیس و همکاران، 2020)؛ به عبارت دیگر سرمایه روان شناختی به عنوان یک حالت روان شناختی مثبت در حال توسعه فرد توصیف می شود که با داشتن اعتماد به نفس (کارآمدی) جهت تلاش لازم برای موفقیت در انجام وظایف چالش برانگیز، ایجاد یک اسناد مثبت (خوش بینی) در مورد موفقیت در زمان حال و آینده پشتکار برای رسیدن به اهداف و در صورت لزوم هدایت مجدد مسیرها به سمت اهداف برای رسیدن به موفقیت (امید) و در صورت به ستوه آمدن از مشکلات و سختی ها پایداری و مقاومت و حتی فراتر از آن (تاب آوری) برای دستیابی به حل مشکلات زندگی و تحصیل مورد استفاده قرار می گیرد و در نتیجه زمینه بهبود کیفیت زندگی تحصیلی را فراهم می کند.

از محدودیت های مطالعه حاضر مقطعی بودن بود، بنابراین نمی توانیم بین آن ها رابطه علی ایجاد کنیم و برای اثبات روابط علی بین متغیرها نیاز به مطالعات طولی داریم، لذا در تحقیقات آینده می توانیم نقش تعدیل کننده هایی مانند نوع روابط بین افراد سطح اقتصادی و اجتماعی، هیجانات مثبت بین معلم و دانش آموزان روابط والدین و دانش آموزان و دانش آموز باندانش آموز، ... را باید مورد بررسی قرار دهیم. از آنجایی که عوامل زیادی روی کیفیت زندگی در مدرسه تأثیرگذار است شاید نیاز باشد نقش عوامل دیگر همچون نقش خودپنداره ی تحصیلی اشتیاق، تحصیلی انگیزه پیشرفت در آینده و همین طور مهارت های اجتماعی و انسجام روانی را روی میزان کیفیت زندگی در مدرسه بسنجیم.

منابع

- تیموریان، افسانه؛ زاهدبابلان، عادل؛ خالق خواه علی و معینی کیا، مهدی (1398). رابطه بین رهبری معنوی و سرمایه روان شناختی با کیفیت زندگی کاری معلمان متوسطه ناحیه 1 و 2 شهر خرم آباد، نوآوری های مدیریت آموزشی، 14(4)، 79-99
- سلطانی شال، رضا؛ کارشکی، حسین؛ آقا محمدیان، حمیدرضا؛ عبدخدایی، محمدسعید و بافنده، حسین (1390). بررسی روایی و پایایی پرسشنامه کیفیت زندگی در مدرسه در مدارس شهر مشهد، مجله دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه مشهد، 19(1)، 12-25
- صالحی، حامد (1399). اثربخشی مداخله دلبستگی محور بر کیفیت زندگی در مدرسه در دانش آموزان دوره ابتدایی، پنجمین کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روانشناسی، تهران.
- صانعی، عفت و رئیسون، محمدرضا (1399). نقش مهارت های اجتماعی در پیش بینی انسجام روانی و کیفیت زندگی دانش آموزان در مدرسه، فصلنامه سلامت روان کودک، 7(2)، 96-107.

- علیپور، احمد؛ اعراب شیبانی، خدیجه؛ آخوندی، نیلا و صرامی فروشانی، غلامرضا (1393). اعتباریابی و بررسی ساختار عاملی پرسشنامه سرمایه روانی در کارشناسان شرکت ایران خودرو دیزل، فصلنامه مطالعات روان شناختی، 10 (3)، 109-105.
- کارشکی، حسین؛ مؤمنی مهمویی، حسین و قریشی، بهجت (1393). مقایسه انگیزش تحصیلی و کیفیت زندگی دانش آموزان پسر مشمول ارزشیابی توصیفی با ارزشیابی سنتی، پژوهش در برنامه ریزی درسی، 11(40)، 114-104.
- گراوند، هوشنگ؛ عبدلی، فاطمه؛ محمدی، عبدالله؛ سبزیان، سعیده و سبزیان، سعیده (1400). بررسی رابطه‌ی بین سرمایه روان شناختی و کیفیت زندگی در مدرسه با نظر به نوع مدرسه مورد مطالعه: مقایسه دانش آموزان مدارس عادی و تیزهوش شهر سمنان، روانشناسی اراد استثنایی، 11(44)، 25-6.
- مخلوق، محسن؛ سیمی، زهرا؛ فتحی مرد، فریبا؛ محمدی، مهدیه و قادری، صابر (1398). رابطه سرمایه روان شناختی مدیران با کیفیت زندگی کاری پرستاران و رضایت مندی مراجعین در شهر سمنان، فصلنامه پرستاری، مامایی و پیراپزشکی، 5(1)، 81-69.
- نیکویه، سمیه و ربیعی نژاد، محمدرضا (1398). پیش بینی کیفیت زندگی در مدرسه بر اساس ذهن آگاهی دانش آموزان، پنجمین کنفرانس ملی نوآوری های اخیر در روانشناسی، کاربردها و توانمندسازی با محوریت روان درمانی، تهران.
- Ainley, J. & Bourke, S. (1992). Quality of school life and intentions for further education: The case of a rural high school. Paper presented at annual conference of AARE. Adelaide.
- Luthans, F. Youssef, C. M. & Avolio, B. J. (2007). Psychological capital: Investing and developing positive organizational behavior. *Positive organizational behavior*, 1(2), 9-24.
- Mo Ching Mok, M. (2002). Determinants of students' quality of school life: A path model. *Learning environments research*, 5(3), 275-300.
- Sharma, B. (2015). A study of resilience and social problem solving in urban Indian adolescents. *The international Journal of Indian Psychology*, Vol2(3): 70-85.
- Tangen, R. (2009). Conceptualising quality of school life from pupils' perspectives: A four-dimensional model. *International Journal of Inclusive Education*, 13(8), 829-844.